

לכה את עמבתי

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה עשירית / גליון תכח
ערש"ק פרשת תולדות ה'תשע"ד

איך נתקיים 'זפרינו' כשהיו ליצחק רק שני בנים?

איך שייך לומר ש"תולדות יצחק" זה עשו הרשע?

גדר ארץ ישראל ואיסור יציאה ממנה לפני מ"ת

דמיונות שגורמים לעצבות באים מהיצר הרע

פתח דבר

בעזרה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת תולדות, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תכח), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מאתיים שנה להסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני תרי צנתרי דדהבא, לומדי ותמכי אורייתא,
רודפי צדקה וחסד, ראשונים לכל דבר שבקדושה

ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו,
תמיד כל הימים

צוות העריכה וההגהה:

[ע"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב ראובן זאיאנץ,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב,
הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

1469 President St.

#BSMT

Brooklyn, NY 11213

718-534-8673

www.likras.org • Likras@likras.org

ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 6084000

03-738-3734

הפצה: 08-9262674

נרפס באדיבות

The Print House

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237

718-628-6700

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

"ופרינו" – בבנים או בנכסים?

מה קשה בתיבת "ופרינו" שצריך רש"י לפרשו? / היכן מצינו אצל יצחק ורבקה "פירות" רבים, הרי לא היו להם אלא שני בנים – יעקב ועשו? / חידוש נפלא בביאור פירוש רש"י, שאין פירוש "ופרינו" לריבוי בבנים, אלא לגדלות יצחק עצמו בנכסים וכיו"ב

(ע"פ לקוטי שיחות ח"י עמ' 72 ואילך)

ח. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

ט. יינה של תורה.....

רישא דעשו בגו קטפי' דיצחק: ההפרש בין ישמעאל ועשו

כח אברהם לפעול בכל מקום / כח יצחק לגלות את העומק שבכל דבר / בשורשו של עשו ניצוצי קדושה גבוהים / "ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא"

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 191 ואילך)

יג. פנינים.....

דרוש ואגדה

יד. חידושי סוגיות.....

גדר ארץ ישראל ואיסור יציאה ממנה לפני מ"ת

יחקור אם הי' שייך איסור לצאת מן הארץ קודם שכבשוה ישראל במצות התורה, ע"פ הטעמים שבפוסקים לאיסור זה / יעמיק בגדר פסול בשר היוצא חוץ למחיצתו, ועפ"ז יתרוץ דברי חז"ל גבי הציווי אל תרד מצרימה ביצחק / יבאר חילוק בין קדושת הארץ לבין בעלות על הארץ, ועפ"ז יבאר היטב מה שמצינו אצל האבות בענייני יציאה מא"י לחו"ל

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 200 ואילך)

כה. תורת חיים.....

כח. דרכי החסידות.....

”ופרינו” - בבנים או בנכסים?

מה קשה בתיבת ”ופרינו” שצריך רש”י לפרשו? / היכן מצינו אצל יצחק ורבקה ”פירות” רבים, הרי לא היו להם אלא שני בנים – יעקב ועשו? / חידוש נפלא בכיאר פירוש רש”י, שאין פירוש ”ופרינו” לריבוי בבנים, אלא לגדלות יצחק עצמו בנכסים וכיו”ב

בפרשתנו מסופר אודות הריב שהי' עם יצחק אודות הבארות שחפר. ובסיום הענין (כו, כב) מספר הכתוב על ”באר אחרת” שחפר יצחק, ”ולא רבו עלי’ ויקרא שמה רחובות, ויאמר כי עתה הרחיב ה’ לנו ופרינו בארץ”. ומפרש רש”י:

”ופרינו בארץ – כתרגומו: וניפוש בארעא”.

ובמפרשי רש”י ביארו בכוונתו (רא”ם. שפתי חכמים. ועוד):

לכאורה, ”ופרינו” הוא לשון עבר; וכיון שאמר ”כי עתה הרחיב ה’ לנו”, איך יאמר ”ופרינו – כבר – בארץ”? לכן בא רש”י להבהיר שפירוש ”ופרינו” בפסוק דידן הוא ”וניפוש”, בעתיד.

אבל קשה לומר שלזה נתכוון רש”י, כי דבר זה – תיבה בלשון עבר והוא”ו שבראשה מהפכת אותה ללשון עתיד – מצינו בתורה פעמים רבות ביותר. ולדוגמא: לפני כן בפרשתנו (כו, ג-ד) – ”והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך, והרביתי את זרעך ככוכבי השמים, ונתתי לזרעך את כל הארצות האל, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ”; ארבע תיבות שבלשון עבר והוא”ו שבראשן מהפכתן לעתיד, ואין רש”י רואה צורך לפרש אף אחת מהן.

ובכן, כמו שבשאר המקומות אין רש"י רואה צורך לפרש זאת, כי מובן הוא מעצמו, כן הוא בנדו"ד שפשוט הדבר ש"ופרינו" מתפרש (גם) בלשון עתיד, ואין צורך לרש"י לפרש זאת; ולכן צריך לבאר כוונתו באופן אחר, כדלקמן.

ב. הנה "ופרינו" הוא מלשון "פרי", והיינו: "ונעשה פירות". ולכאורה משמע, שהכוונה בזה היא לפרי' בבנים ובנות, ועל דרך מה שכתוב בפ' בראשית (א, כב) "פרו ורבו".

ואמנם, בענין זה ד"פרו ורבו", מפרש רש"י שם שהלשון "פרו" מצ"ע מתאים גם על וולד אחד בלבד (וזו ההוספה בתיבת "ורבו" – ש"אם לא אמר אלא 'פרו' הי' אחד מוליד אחד ולא יותר, ובא 'ורבו' שאחד מוליד הרבה");

אך בעניננו, שהלשון "ופרינו" באה בהמשך ל"כי עתה הרחיב ה' לנו" – אין מסתבר כלל שהכוונה היא ל"אחד מוליד אחד ולא יותר", שאין בזה משום "הרחיב"!!!

וצריך איפוא לפרש, ש"ופרינו" כאן (מכיון שבא בהמשך ל"הרחיב" –) מתייחס לולדות רבים, ועל דרך לשון הכתוב לגבי גירוש העם היושב בארץ מפני בני ישראל (משפטים כג, כט-ל): "לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהי' הארץ שממה ורבה עליך חיית השדה. מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה ונחלת את הארץ" – ששם משמעות הלשון "תפרה" היא שיוולדו הרבה אנשים שימלאו את שטח הארץ.

אך מעתה קשה וביותר: וכי היכן מצינו אצל יצחק ורבקה (שעליהם קאי "כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו") "פירות" רבים, באופן של "הרחיב"?! הרי לא היו להם אלא שני בנים – יעקב ועשו – ותו לא!

ג. וזהו שבא רש"י בפירושו ליישב, והוא מחדש שאין כוונת "ופרינו" לולדות (כמו "פרו ורבו"), אלא (כתרגומו) "וניפוש".

ופירוש התיבה "וניפוש" מובן, שהכוונה היא (לא לזה שהפירות מתרבים, אלא) שהדבר עצמו מתרבה ומתגדל. וכמו הלשון "פשה" הכתובה כמ"פ לענין נגעים (תזריע יג, ה. ועוד) – שפירושה שהדבר עצמו מתרבה ומתגדל.

וכבר כתב רש"י פירוש תיבה זו בפ' בראשית (ב, יא), על מה שכתוב "שם האחד פישון" – "ועל שם שמימינו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ נקרא פישון, כמו 'פשו פרשיו'";

ועד"ז כאן, הכוונה היא שיצחק בעצמו יהי' בריבוי וגדלות וכו', וכמסופר בפרשתנו (כו, יג-יד) "ויגדל האיש וילך הלוך וגדול עד כי גדל מאד. ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה גו".

לקראת שבת

ז

ד. אמנם עדיין יש לדקדק, שלפי כל הנ"ל הרי כוונת רש"י היא לבאר את תיבת "ופרינו" – שמשמעותה היא "וניפוש" – אך אין הוא מחדש מאומה בפירוש תיבת "בארץ"; וא"כ, ה' לו לכתוב רק "ופרינו. כתרגומו וניפוש" – ולמה הוסיף להעתיק מן הכתוב גם תיבת "בארץ" (ובמילא מעתיק גם מן התרגום תיבת "בארעא")?

וי"ל בזה:

לכאורה ה' מקום לפרש, שבאמת "ופרינו" כאן הוא במשמעות של "תפרה", היינו: וולדות רבים (כנ"ל ס"ב); ואף שליצחק עצמו היו רק שני בנים – הרי כבר הודיענו רש"י בפירושו (וירא כ, יב) כי "בני בנים הרי הן כבנים", וא"כ אפשר לומר שהכוונה כאן היא לריבוי שמצינו בבניו של יעקב (בנו של יצחק), שהיו שנים עשר [וכן דינה (ועוד בנות נוספות – ראה פרש"י וישב לו, לה ומשנ"ת באריכות במדור זה בש"פ ויצא תשע"ב)]!

ולשלול סברא זו מעתיק רש"י בתחילת פירושו גם את תיבת "ופרינו בארץ" – והרי בני יעקב (מלבד בנימין. ואכ"מ) לא נולדו בארץ ישראל אלא בחו"ל, ושוב אי אפשר לפרש את "ופרינו בארץ" ביחס אליהם; ובמילא בהכרח לפרש כהתרגום דקאי על הגדלות והריבוי ביצחק עצמו, "וניפוש בארעא". וק"ל.

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

היאך מעשרין את המלח ואת התבן

ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד – לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו

אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצוות (כה, כו. רש"י)

במשכיל לדוד' כאן הקשה איך רימה עשו את אביו להחשיבו כמדקדק במצוות כששאלו "איך מעשרין את המלח והתבן" הרי "בשאלתו זאת ה' מורה שהוא עם הארץ, ושאינו יודע הדין דתבן פטור ממעשר, ואין זו ערמה, דאדרבה יאמר אביו שאינו נותן לכו לשמוע בלימודים, דאם לא כן הוה ידע מה חייב ומה פטור?"

עוד הקשה ברע"ב על פירוש רש"י כאן, דלכאורה מה שאלה היא זו, הרי "אם באנו לעשרן נוציא מהן אחד מעשרה כשאר הדברים המתעשרים, ומה טעם לשאלה זו?"

ויש לבאר זה ע"פ מה שפירש רש"י על הכתוב (לך יד, כ) "ויתן לו מעשר מכל" – "ויתן לו אברהם מעשר מכל אשר לו", דביארו המפרשים (ריב"א וגור ארי' שם) דכוונת רש"י להשמיענו שהפריש אברהם מעשר מכל נכסיו, ולא רק משלל המלחמה.

ועפ"ז י"ל דגם כאן כוונת עשו ה' למעשר כספים מכל נכסיו, ולא למעשר זרעים וכיו"ב.

והנה מלח ותבן אין להם חשיבות בפני עצמם, וכשמעריבם אתם עם דברים אחרים יש להם חשיבות גדולה. דמלח נותן טעם באוכלין, ובתבן משתמשים לעשיית לבנים לבנין וכו'.

ועפ"ז יש לפרש שאלת עשו, דכוונתו היתה לשאול, שכשמעריכים שוויות כל נכסיו כדי להפריש מעשר, איך מעריכים את שוויות המלח והתבן. האם לפי חשיבותם בפני

עצמם, או לפי השוויות שלהם כשישתמש בהם בפועל ע"י עירובם בדברים אחרים, שאז ניתוסף בשוויותם. ומיושב עפ"ז מה שסבר אביו שהוא "מדקדק במצוות".

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 116 ואילך)

אבילות לג' שנים?

ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה

כשבא אברהם מהר המור' נתבשר שנולדה רבקה, ויצחק ה' בן ל"ז שנה, שהרי בו בפרק מתה שרה. . . ובו בפרק נולדה רבקה, המתין לה עד שתהא ראוי' לביאה ג' שנים, ונשאה (כה, כ. רש"י)

מפירוש רש"י זה נמצא שיצחק נשא את רבקה ג' שנים אחרי פטירת שרה אמו.

והנה בפרשת חיי שרה (כד, טז) כתוב "ויקח את רבקה. . . וינחם יצחק אחרי אמו", דעד נישואיו לרבקה עדיין התאבל יצחק על פטירת שרה אמו.

ולכאורה יוקשה: הרי הדין הוא שאפילו על אביו ואמו אסור להתאבל יותר מ"ב חודש (מועד קטן כז, ב), וא"כ איך התאבל יצחק על פטירת שרה ג' שנים?

ויש ליישב ע"פ פ"י החזקוני (חיי שרה כד, סג. הובא גם בריב"א פרשתנו בשם מדרש) עה"פ (חיי שרה שם) "ויצא יצחק" – "מהיכן יצא מגן עדן שהי' שם משעת העקידה עד עכשיו שלש שנים".

ועפ"ז נמצא שלא שמע יצחק מפטירת אמו משעת העקידה עד ג' שנים לאחר"ז, כי ה' בגן עדן. וכשמע נהג אבילות זמן קצר כדין שמועה רחוקה, ומיד "וינחם יצחק אחרי אמו". וק"ל.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 369 ואילך)

רישא דעשו בגו עיטפי' דיצחק: ההפרש בין ישמעאל ועשו

כח אברהם לפעול בכל מקום / כח יצחק לגלות את העומק שבכל דבר / בשורשו של עשו ניצוצי קדושה גבוהים / "ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא"

במדרש¹: "ואלה תולדות יצחק בן אברהם: [ואלה"] מוסיף על הראשונים, על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל, ומי היה זה עשו ובניו שהיה בנו של יצחק, וא"כ י"ל הואיל ואין כתוב אלא "ואלה תולדת" אף יעקב שהוא תולדות יצחק בכלל עשו? – ...ולכך "תולדת יצחק" חסר להוציא יעקב מכלל הרשעים."

והוא מוקשה מכל צד ופינה: א. היכן מצינו בפרשה שהיא עוסקת בעשו יותר מביעקב? ב. איך בכלל שייך לומר ש"תולדות יצחק" זה עשו רשיעא ולא יעקב!?

נקודת הביאור: פרשת תולדות עוסקת בדברי ימי חייו של יצחק (תולדותיו, נסיעתו לגרר, חפירת הבארות, ברכות יצחק), ובשם הפרשה נרמז החידוש המיוחד ביצחק שלא היה קודם לכן באברהם. וחידוש זה מתבטא ביותר בחילוק שבין היחס בין אברהם וישמעאל לבין היחס דיצחק ועשו. ומשום הכי נקראה "ואלה תולדת" ע"ש עשו, שבו נראה ונגלה החידוש המיוחד דיצחק, וכפי שיתבאר.

ביחס בין ישמעאל לאברהם, ובין עשו ליצחק מוצאים דבר והיפוכו:

מצד אחד: לכאורה ישמעאל היה קרוב יותר (ברוחניות) לאברהם מכמו שהיה עשו קרוב ליצחק. דהא ישמעאל עשה תשובה בחיי אברהם² ומסתבר שהוא מכח השפעת אברהם עליו. משא"כ בעשו לא מצינו שעשה תשובה, ואדרבה, לפירוש חז"ל הרי שבעת מיתתו הוא הפריע לקבורת יעקב במערת המכפלה³.

לאידך גיסא: "אברהם יצא (ו"נפרד"⁴) ממנו ישמעאל"⁵ ולא היה לו דין ישראל, ואפילו לא נחשב כיוורש לאברהם "כי לא ירש בן האמה הזאת עם . . יצחק"; משא"כ עשו אף שגם הוא "יצא" ו"נפרד" מיצחק, אבל היה זה באופן שהיה לו דין ישראל מומר, ואף נשאר יורש, כמש"נ⁶ "כי ירושה לעשו נתתי"⁷.

השייכות המיוחדת בין יצחק לעשו מרומזת גם במאמר חז"ל⁸ שקבורת "רישא דעשו" היתה "בגו עיטפי' דיצחק" – דלכאורה הוא תימה, דהדין הוא⁹ "אין קוברין רשע אצל צדיק". ועד שמסופר בנביאים שהיה מעשה של תחיית המתים (!) כדי שנביא שקר לא ייקבר ליד אלישע¹⁰ – וכאן כש"עשו רשיעא" (כלשון חז"ל כאן) בא לערער על מערת המכפלה ומת, הוא נקבר "בגו עיטפי' דיצחק"?!¹¹

ורק שיש לחלק: שורשו של עשו היה גבוה מאוד נעלה, וקשור במדרגת יצחק. ורק שבבואו למטה בגופו היה רשע. וזה הרמז ש"ראשו" – שורשו (כפי שהוא בלי קשר לגוף), ה"ה קדוש, וזה נשאר "בגו עיטפי' דיצחק". ומכל זאת נראה עד כמה אפשר ללמוד ממהותו של עשו על מהותו של יצחק.

* * *

הן אודות ישמעאל והן אודות יצחק נאמר שהם "יצאו ממנו" – והיינו, שהם "לקחו" הענין של

(2) ב"ב טז, ב. ב"ר פנ"ט, ז. פרש"י לך טו, טו.

(3) סוטה יג, א. ועוד.

(4) לקוטי תורה ואתחנן ה, א. שה"ש ט, ד.

(5) פסחים נו, א. ויק"ר פל"ו, ה. ספרי דברים ו, ד. האזינו לב, ט. ברכה לג, ב.

(6) דברים ב, ה. וברש"י שם. קידושין יח, רע"א.

אבל ברא"ש ובמרדכי קידושין שם (וראה בארוכה שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך (פראג) סתתקכ"ח): דעשו לא ירש מאביו אלא לבניו כו'. וראה מהרי"ט והמקנה שם.

(7) היה אפ"ל, שהחילוק הוא שישמעאל היה בן האמה ועשו בן רבקה. אבל מהא שמצינו ביעקב שמיטתו שלמה שגם בני השפחות נקראו בני יעקב. והטעם: קודם מ"ת גם "בן האמה" יכול היה להיות בגדר "ישראל" ו"יורש".

(8) תיב"ע ויחי נ, יג.

(9) סנהדרין צז, א. טושו"ע יו"ד סי' שסב ס"ה.

(10) מלכים ב יג, כא. וראה סנהדרין שם.

לקראת שבת

יא

האב שלהם כפי שהוא בקדושה, ו"הוציאו" אותו חוץ לתחום הקדושה. וההבדל ביניהם נובע מההבדל המהותי בין עבודת אברהם לעבודת יצחק:

עבודת אברהם היתה כידוע בקו החסד, בדרך "מלמעלה למטה" – היינו: שתפקידו היה לגלות אלוקות בעולם הזה, מבלי להתייחס למצב העולם. וכמו שהביא גם את הערביים שמשתחווים לאבק שע"ג רגליהם¹¹ שיכירו בגדולת ה';

יצחק היה בקו הגבורה, בדרך "מלמטה למעלה" – היינו זיכוכ העולם ועשייתו כלי טהור לקדושה. וכמו שמצינו בו שעסק בחפירת בארות, שבחפירת באר ה"ע"י עבודה להסיר את החול והאבנים וכו' המסיתרים על המעין מים חיים הנמצא בעמקי האדמה. שבעבודת השם הוא העבודה והיגיעה של האדם להתקרב לבוראו, עד ששורגש בו האלוקות השורה בנפשו (מעין מים חיים).

ובכל אחת מדרכים אלו מעלה שאין בזולתה: בדרך "מלמעלה למטה" כאברהם, הרי שה"מטה" נעשה מושפע ומואר מאור ה"מעלה". אבל זה גופא אינו בגלל שה"מטה" באמת השתנה – אלא רק מפני שה"מעלה" מאיר. וכמו הערביים שאמרו "א-ל עולם"¹² – לא היה זה מצד דרגתם, ורק מכח אברהם.

ובעבודת יצחק "מלמטה למעלה" – משתנה ה"מטה" עצמו ומקבל שייכות לאלוקות. וכמו בחפירת בארות, שיצחק לא הוצרך להביא מים ממקום רחוק – ובמקום עצמו חפר והוציא משם מים חיים, שהיו כבר במקום הזה גופא מקודם לכן.

אבל יש מעלה בעבודת אברהם: דבכה ה"המשכה ממעלה למטה" לגלות אלוקות בדברים תחתונים כפי שהם בתחתונותם, ואינם צריכים להשתנות. משא"כ ב"העלאה ממטה למעלה" חייבים הדברים התחתונים להתעלות ולהזדכך עד שיעשו "כלי" קיבול לאלוקות.

וזהו החילוק בין עבודת אברהם לעבודת יצחק: אברהם פעל גם במצרים, והאיר את "ה' אחד" גם בחוזה-לארץ. משא"כ יצחק שלא יכול היה לצאת מאר"י לחו"ל – כיון שתפקידו היה לעסוק בעניינים היותר מבוררים ועדינים, כארץ ישראל, ולהעלותם ולזככם לאלוקות.

ובזאת נשתנה עשו מישמעאל: אברהם יכול היה להשפיע עד למקומות הכי רחוקים, ולכן יכול היה לקחת את ישמעאל, שהוא "בן האמה", גוי ש"יצא לתרבות רעה" ולפעול עליו שיעשה תשובה. אמנם, מצד עניינו האמיתי אין ישמעאל בחלקו של אברהם, ולכן לא נטל חלק בירושה.

אבל יצחק עניינו שהמטה והתחתון עצמו משתנה ומתעלה – ולכן גם ב"תולדותיו" מצינו שעשו הוא "ישראל מומר" ו"ורש" (דבתוכו מצוי מעין מים חיים שיש לחפור ולגלות). ואמנם, זהו רק מצד "רישי' דעשו", אבל כפי שהוא בהתגלות הרי שלא עשה שום תשובה, ולא היה לו שום שייכות עם אור הקדושה בפועל (ולכן קליפת עשו גרועה מקליפת ישמעאל). [וב' בחינות אלו ה"ה הכנה

(11) ב"מ פו, ב. פרש"י וירא יח, ד.

(12) וירא כא, לג. סוטה י, סע"א ואילך.

לעבודת יעקב, ואכמ"ל].

ע"פ האמור יובן מה שרוב הפרשה "תולדות" (שהכוונה היא לעשו, כנ"ל במדרש) – עוסקת בברכות יצחק ובהכנות וכו':

הסיבה שיצחק רצה לברך את עשו, אף שידע ש"כי ציד בפיו" – הוא מצד שורשו הקדוש של עשו ("רישא דעשו"), ששם יש הרבה ניצוצות קדושה נפלאים, וכמו נשמת אונקלוס הגר, רבי מאיר וכו'¹³; והיות שעבודתו של יצחק הוא לחפור בעומק ובעובי האדמה ולמצוא שם מים חיים – ביקש בעזרת הברכות "לחפור" ולגלות בתוך עשו את מקורו [ובאמת בירור עשו יכול להיות רק ע"י יעקב, ואכ"מ].

ההוראה מזה למעשה:

אם עשו הרשע, שהיה קודם מ"ת היה "ישראל" מכיון שהוא בנו של יצחק (אף שהוא מומר); ויצחק השתדל לגלות בו את שורשו וה"מים חיים" החבויים בעמקי נפשו –

על אחת כמה וכמה בין יהודים אחר מ"ת, בכל מעמד ומצב שלא יעמדו, ובפרט שגם היהודים שאינם כדבעי, ה"ה גם בצירוף החיצוני טובים ומעולים באין ערוך מבחי' עשו (בהוספה ע"ז שבזמן הזה רובם ככולם בגדר "תינוק שנשבה") –

הרי שבוודאי ובוודאי חייבים להתמסר ולהתעסק בקירובם של כל היהודים, גם אלו שהם מאוד רחוקים מהיהדות, "לחפור" ולגלות את ה"מים חיים" שיש בהם.

מאידך יש להזהר שדרך הקירוב יהיה כהוראת המשנה¹⁴ "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה"; צריכים לקרב ולהעלות אותם אל התורה ולא ח"ו "לקרב" את התורה אליהם. אסור לעשות שום פשרות בתורה ומצוות, אפילו שמדמים שעי"ז יקרבו לתומ"צ – התורה "עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת"¹⁵ ובמילא לא שייכא בה פשרות.

והעצה לזה היא, להביט על כל יהודי ולבחון אותו כפי שהוא מצד "רישי" – שבאמת ה"ה רוצה לקיים את כל התורה כולה¹⁶. ואזי יתמסרו לעשות ככל התלוי בו לקרבו לה' ולתורתו ולמצוותיה, תורה תמימה.

13 תורה אור פרשתנו כ, א.

14 אבות פ"א מי"ב.

15 רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ט.

16 רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

פנינים

דרוש ואגדה

התנהגות עם הזולת רק במדת החסד

ויתן לך האלוקים מטל השמים
ומשמני הארץ
(כו, כה)

בהנהגתו של יצחק אבינו מצינו דבר
והיפוכו:

מצד אחד היתה מדתו מדת הגבורה והיראה,
וכמ"ש "פחד יצחק", וכדאיחא במדרש (ב"ר
פס"ה, יב) על הפסוק בפרשתנו (כו, ב) "לא ידעתי
יום מותי" – "אמר [יצחק] שמא לפרק אמי אני
מגיע והיא בת ק"ז מתה והריני בן ה' שנים
סמוך לפרקה, לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא
לפרק אמי שמא לפרק אבא", שכבר ה' שנים
סמוך לפרק מיתת שרה, דאג יצחק שמא ימות.

אך מצד שני כשבירך יצחק את יעקב אבינו
ברכו בברכות נעלות מאוד ובהרחבה הכי
גדולה. דברכו "יתן לך האלוקים מטל השמים
ומשמני הארץ", שיהי' לו כל טוב הן ברוחניות
– "שמים", והן בגשמיות – "הארץ".

ומזה הוראה נפלאה לכל אחד ואחד:

אפילו מי שמחמיר על עצמו בכל דבר,
והנהגתו היא בקו הגבורה והיראה, הרי זה
שייך כשמדובר בנוגע לעצמו. אך בדברים
הנוגעים לזולתו, אסור לו להתנהג בקו הגבורה,
כ"א עליו להתנהג בקו החסד, ולתת בהרחבה
גדולה, ובלי הגבלות.

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 217 ואילך)

ברכת יצחק לעשו דווקא

בעבור תברכך נפשי בטרם אמות
(כו, ד)

בפרשתנו מסופר בפרטיות איך שיצחק רצה
לברך את עשו לפני מותו.

וידועה התמי", מדוע רצה יצחק לברך את
עשו, האם לא ידע את רשעותו הגדולה?

ומבואר הוא ע"פ מ"ש בתורת החסידות,
שעבודת יצחק בכללות מי חייו היתה בחפירת
בארות. ותוכנה שאף דבמקום ההוא נראה רק
עפר וצרורות, הרי ע"י חפירה בעומק האדמה,
גילה יצחק שגם במקום ההוא נמצא "מים
חיים".

והיינו, שעבודת יצחק היתה לגלות שגם
במקום שנראה ריק מקדושתו של הקב"ה הנה
ע"י חפירה בעומק מגלים גם שם ניצוצי קדושה.

ועפ"ז יובן זה שברך את עשו, משום שכוונתו
היתה לגלות שגם אצל עשו שבחיזוניות נראה
שרחוק הוא לגמרי מעבודת השי"ת הנה
ע"י "חפירה" ועבודה קשה, יכולים לגלות
שבפנימיות נפשו ה"ה קשור לעבודת הבורא.

ומזה הוראה אלינו, שאם גם אצל עשו
הרשע עסק יצחק לגלות פנימיות נפשו ולקשרו
לעבודת ה', הרי דברים ק"ו שצריכים לעבוד
גם עם אלו הנראים כרחוקים מתורה ועבודת
ה', ולגלות את פנימיות נפשם – "מים חיים",
שישבו לדרך אבותינו.

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 191 ואילך, וראה

לעיל מדור "יינה של תורה" מה שנתבאר בזה בארוכה)

חידושי סוגיות

גדר ארץ ישראל ואיסור יציאה ממנה לפני מ"ת

יחקור אם הי' שייך איסור לצאת מן הארץ קודם שכבשוה ישראל במצות התורה, ע"פ הטעמים שבפוסקים לאיסור זה / יעמיק בגדר פסול בשר היוצא חוץ למחיצתו, ועפ"ז יתרח דברי חז"ל גבי הציווי אל תרד מצרימה ביצחק / יבאר חילוק בין קדושת הארץ לבין בעלות על הארץ, ועפ"ז יבאר היטב מה שמצינו אצל האבות בענייני יציאה מא"י לחו"ל

א

ליציאתם ממצרים. וא"כ הי' לנו לומר מסברא, דהכא נמי שייך איסור יציאה מא"י אף שעדיין לא הי' כיבוש ארץ כנען. וא"כ מיום שנקרא שמה ארץ ישראל, בברית בין הבתרים, נצטרך לומר שהאבות היו נשמרים מלצאת חוץ לארץ.

והנה, בנוגע לזמנים שהי' רעב בארץ לא קשיא, כנ"ל מדברי הרמב"ם דברעב גדול ליכא איסור. אבל עדיין יל"ע איך מצינו באברהם שיצא מא"י וחזר לחרן אחרי ברית בין הבתרים¹ שלא בזמן של רעב. ושמא על זה אין קושיא, די ש לתרץ כמ"ד דבשביל כבוד אביו ואמו מותר לצאת ע"מ לחזור (ראה קדושין לא, ב.

יסיק דלתרי טעמי באיסור יציאה מא"י לחו"ל לא הי' שייך הדבר קודם מ"ת, ועפ"ז יקשה בדברי המדרש דיצחק הי' כעולה תמימה שאסורה לצאת מן הקלעים

כתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ט. וש"נ בכס"מ): "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה . . ויחזור לארץ . . אבל לשכון בחו"ל אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שווה דינר חיטין בשני דינרים".

ויש לדון אם איסור זה הי' שייך קודם מתן תורה, דהנה, קיימו האבות כל דיני התורה עד שלא ניתנה (יומא כח, ב. קדושין פב, א בנוגע לאברהם) ואפילו אכילת מצה בזמן שקדם

(1) ראה הנסמך בשוה"ג הב' להערה 35, דעת זקנים בעה"ת לך יב, ד. ועוד. וכ"מ דעת רש"י בא יב, מ.

באופן שהיו מותרין לצאת ע"פ דין ואפי"ה נענשו". וראה לח"מ שם.

ועל כן נראה להכריח שלא הי' איסור זה כלל באותה שעה, וטעם הדבר כי עדיין לא הי' שייך שיחול איסור זה, כי איסור יציאה זה הוא מצד איזה קדושה שבשטח הארץ (כדלהלן מדברי הפוסקים), וגדר קדושת הארץ הנוגע לדין יציאה מהארץ עדיין לא חל באותה שעה. דהנה, נחלקו הפוסקים בטעם איסור יציאה מן הארץ: לדעת הרשב"ם (ב"ב צא, א ד"ה אין יוצאין) שאיסור יציאה לחו"ל הוא לפי שמפיקע עצמו מן המצות, והיינו ממצות התלויות בארץ (ראה שו"ת מהרי"ט ח"א סמ"ז. תשב"ץ ח"ג סקצ"ח וסי' ר). ויש מי שאומר (שו"ת מהרי"ט יו"ד ח"ב סכ"ח) שמצות ישיבת א"י אינה מצד קיום המצות התלויות בארץ אלא משום קדושת הארץ, "ומצות ישיבתה היא אפילו בזמן הזה בחורבנה כמ"ש הרמב"ן".

והנה, למ"ד שהקדושה שבארץ האוסרת יציאה ממנה, היא החיוב במצוות התלויות בארץ – מובן שקדושה זו לא היתה עדיין בימי האבות. אמנם, גם לאידך מ"ד דקדושת הארץ היא גם בזמן הזה כו', הרי י"ל שגם זה תלוי כאשר היא מקודשת גם לחיוב מצות⁵. ועכ"פ –

4 וצע"ק ממחז"ל עה"פ (כו, יב) ויזרע יצחק בארץ גו' שערים, למעשרות (ב"ר פס"ד, ו. הובא בפרש"י עה"פ שם). וי"ל שזהו מצות מעשר מכל אשר לו (ראה פרש"י עה"פ לך, כ). אבל עפ"ז קשה תנאי יעקב "אם יהי' גו' אעשרנו לך". וראה רמב"ם הל' מלכים רפ"ט ובנ"כ שם. דחז"ל עה"פ הנ"ל. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 118 ואילך.

5 ראה קונטרס כולל חב"ד (לאדמו"ר מהורש"ב נ"ע, ויש"ג – נדפס באגרות קודש שלו ח"ד ע' קעט ואילך) ס"ז.

ובמאירי שם. שד"ח אס"ד מערכת א"י אות ב), ומעתה אפשר שחזר לכבוד אביו. ועיין היטב פרש"י בס"פ נח. מיהו, מכל מקום, אח"כ שנצטוה "לך לך גו'" ללכת לארץ כנען, שוב פשיטא דאין מקום לזה.

וכן יל"ע ביעקב בשביל לראות את יוסף, שלא הי' הדבר בשביל הרעב שהרי הביאו לו אוכל לא"י, ורק "שהי' מיצר על שנוקק לצאת לחו"ל"² (פרש"י ויגש מו, ג). וכן מצינו שיעקב והשבטים לא חזרו לא"י תיכף משנגמר הרעב³.

וקושטא דמילתא, דאף בנוגע לזמן הרעב עדיין צע"ג אם נאמר שמחמת ההיתר הנ"ל יצאו האבות, דהא אשכחן ששמרו אפילו גזירות ושבותים דרבנן (פרש"י פרשתנו כו, ה (בנוגע לאברהם)), והנה בהמשך לאיסור יציאה מן הארץ, ממשיך שם הרמב"ם: "ואף על פי שמותר לצאת, אינה מידת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כלי' למקום". ומעתה אם נאמר שכללות דיני איסור יציאה מהארץ היו בזמן האבות, ודאי שהיו האבות נמנעים מיציאה לחו"ל אפי' בזמן רעב, אחר שאינה מידת חסידות גם כאשר לפי שורת הדין מותר הדבר, ועד שכרוך בעונש חמור כבמחלון וכליון. ועיין כס"מ שם בסופו: "ומשמע לרבינו דכיון דגדולי הדור היו מסתמא לא יצאו אלא כשחזק הרעב

2 אבל באמת מלשון הפדר"א פל"ט "והי' מהרהר לבבו ואומר איך אעזוב" משמע שלא החליט לצאת עד שאמר לו הקב"ה.

3 וי"ל שלאחרי שאמר ה' ליעקב אל תירא גו' כי לגוי גדול אשימך שם, ה"ז התחלת תקופת "גר יהי' זרעך גו' ודור רביעי ישובו הנה גו'" (ולהעיר מחזקוני וצדה לדרך פרשתנו כאן, שזה היתה סברת יצחק שרצה לצאת). וראה לקו"ש ח"ל, ויגש ג ס"א.

לא היתה א"י מובדלת בקדושתה שוב מה יועיל כאן הא דיצחק עולה תמימה ה', לענין שייאסר עליו לצאת משטח הארץ שעדיין לא נתקדשה. וביראים (השלם) ת"ג איתא: "ואע"פ שבימי אברהם לא נתקדשה ארץ ישראל עדיין". והתמיהה רבה, מאי טעמא.

ב

באר דמה שהיתה בעלות לישראל בארץ עדיין לא ה' בזה להחיל קדושה

והנה, גרסינן בירושלמי (חלה פ"ב ה"א) ד"לזרעך נתתי את הארץ הזאת" האמור בברית בין הבתרים (לך טו, יח) אינו לשון הבטחה, אלא משמעו "כבר נתתי", ונמצא שארץ ישראל היתה בבעלות ישראל קודם שכבשו וחילקו בימי יהושע. והכי נמי הוא להדיא בסוגיית הבבלי (בבא בתרא קיט, א ואילך. ע"ז נג, ב) גבי חלוקת הארץ, ש"ארץ ישראל מוחזקת היא" עוד קודם שנכנסו בה, "ירושה היא לכם מאבותיכם" (ונפק"מ לדינא כמבואר שם בסוגיין). וכהאי גוונא מצינו במדרש (ב"ר פמ"ד, כב): "מאמרו של הקב"ה מעשה, שנאמר לזרעך נתתי, אתן את הארץ הזאת אין כתיב כאן, אלא נתתי את הארץ הזאת". והמורם מזה, דמעשה הנתינה ממש כבר ה' בברית בין הבתרים⁹ וכבר אז נקנתה כל ארץ ישראל לאברהם ולזרעו אחריו¹⁰.

קדושה זו חלק רק מלאחרי שנתחייבו במצוות, מעת שנכנסו בני"י לארץ, ורק שאחר שחלה קדושה זו שוב אינה מתבטלת עם חורבנה. ועיין היטב ברמב"ן השמטות לגיטין ב, א⁶.

והכי נמי משמע מהא דתנן במכילתא בתחילתה "על שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות, (ודווקא) משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות". היינו דקודם לזה לא חלה קדושת הארץ⁷.

ומעתה ה' לנו לעיין טובא בדברי המדרש בפרשתנו, דעל הכתוב (כו, ב-ג) "וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ אשר אומר אליך, גור בארץ הזאת . . ." – שנינו במדרש (ב"ר פס"ד, ג): "גור בארץ הזאת, אמר ר' הושע": את עולה תמימה. מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת, אף את אם יצאת חוץ לארץ נפסלת". פירוש, שהיתה עליו קדושה כקרבו, כמ"ש רש"י (פרשתנו כה, כו) "שנתקדש כו' להיות עולה תמימה", ולהכי אינו יוצא ממקום הקדושה שהוא א"י.

ולדברינו דלעיל תמוה הדבר, דכיון שעדיין

6) אבל ראה (ע"ד ההלכה) כפתור ופרח פ"י. שו"ת חת"ס יו"ד סרל"ד. שו"ת אבני נזר יו"ד סתנ"ד אות לג. וראה בכ"ז – אנציקלופדי' תלמודית ערך א"י ע' ריג ואילך, וש"נ. לקו"ש ח"ח ע' 399 ואילך. וראה לקמן בפנים סעיף ב'. לקמן הערה 26.

7) להעיר מפירוש רש"י פרשתנו כו, יב לענין גרר "אע"פ שאינה חשובה כא"י עצמה כארץ שבעת הגויים" (וראה פרש"י לך טו, יט: נתן להם אלא שבעה גויים). ולהעיר ממשב"ץ שם (סי' ר) שקדושת שכינה כו' חבוב הארץ לדירה משום שכינה היא מיוחדת בעבר הירדן ימה. וחייב העלאה הוא משום חייב מצות שהוא גם בעבר הירדן. וידוע השקו"ט בנוגע לגרר – ראה זח"א קמא, רע"א. ובניצוצי אורות שם. וש"נ. ובהמובא בכפתור ופרח פ"א מפרש"י. ועוד. ואכ"מ.

8) וראה לקו"ש חט"ו ע' 103 ואילך – שיש לומר שכן הוא דעת הרמב"ם.

9) ועיין להלן מה שיש לחלק בין משמעות זו במדרש לבין לשון רש"י בענין זה.

10) ולפ"ז צריך לומר שפליג לכאורה על המ"ד בב"ר לך (פמ"א, ה): כך אמרתי לזרעך נתתי אימתי לכשיעקרו שבעה עממין מתוכה כו'. וראה רד"ל שם. לקמן הערה 37.

שעשאה שהי' נחשב למעשה של מצוה, אבל החפצא לא היתה לחפצא של מצוה. ודוקא משנתנה תורה ונתחדשה הלכה, נתחדש ע"י הציווי¹⁶ גדר תשמישי מצוה ותשמישי קדושה, ומיום שניתנה תורה ונאמר ציווי פלוני שוב כבר חל על חפצא הראוי למצוה זו איזה חלות שמעתה ואילך יש בכח הגברא להחיל גם עליו שם מצוה וחלות של קדושה. וכבר נתבאר שם באריכות הראיות לזה בדברי חז"ל.

ועד"ז יובן לענין א"י, דהא דארמן שהקנין והבעלות של ישראל על ארץ ישראל היתה קיימת לפני מתן תורה על ידי אמירת גבוה, מכל מקום חלות הקדושה¹⁷ לא הי' אפשר שתהא קבועה ב"חפצא" דהארץ. ורק לאחר

וא"כ שמא יש לדחות דברינו לעיל שלא היתה קדושה בארץ. דכיוון שכבר נקנתה הארץ לאברהם ולזרעו אחריו ע"י אמירת גבוה, א"כ, נאמר שגם חלה ע"י אמירה זו קדושת הארץ¹¹ וכל המתחייב מזה, עד שיהי' שייך חלות האיסור לצאת מן הארץ לחו"ל¹².

איברא, דזה אינו, ובהקדים מה שנתבאר במקום אחר¹³, שיש חילוק בעצם גדר קיום מצוה בין המצוות שקיימו האבות לפני מתן תורה לבין המצוות שישראל מקיימין לאחר מתן לתורה, דקיום המצוות לפני מתן תורה היה באופן ד"אינו מצווה (מהקב"ה)¹⁴ ועושה", ולהכי לא הי' בכוחן לשנות את מהותו של החפץ שבו נעשית המצוה להיות חלה עליו קדושה וגדר תשמישי מצוה או תשמישי קדושה כו'. היינו שגדר ושם המצוה הי' רק לענין הגברא¹⁵

תשלח גו' – אחתי' (וירא כב, יב ובפרש"י), וגם לא נעשה כל שינוי וכו' בגופו. ולהעיר מלשון רש"י שם "ושפחה לא רצה לישא", ולא "לא יכול לישא" וכיו"ב. אבל לאידך – הרי מודגש בפרש"י (וירא כב, יד) שגם לאחר העקדה (ו"ל – דאדרבה דווקא לאחר העקדה (ושרפת האיל)) הי' פעולה נמשכת "בכל הדורות. . . יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה". ואכ"מ.

16 ראה לעיל הערה 11 בנוגע למילה.

17 אף שענין הקדושה נאמר גם לפני מ"ת, וכמו בויצא (כח, טז-יז – בנוגע למקום המקדש) "יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי (וברש"י שם "שבמקום קדוש כזה"). . . מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים" (וכמדרשי רז"ל ופרש"י שם) – י"ל שאי"ז ענין של קביעות הקדושה במקום גופא (וראה לקמן הערה 19), וע"ד שגם לאחר מ"ת לגעת כמה חוקרים (מו"ג, עקרים ועוד) השראת השכינה אינה בגדר מקום, ואינה פועלת שינוי בגוף המקום, כ"א הוא רק דרך מעבר לבד (ראה אוה"ת פ' ויצא קעח, א. ויש"ג).

ולהעיר גם ממ"ש (שמות ג, ה) "של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" – כי במקום שאינו א"י – מצד השראת השכינה אז (ראה פדר"א פ"מ. שמו"ר פ"ב, ג. מדרש לקח טוב עה"פ). וגם בנוגע למ"ת עצמה, כאשר "ירד ה' . . . על הר סיני . . . כל הנוגע בהר מות יומת" (יתרו יט יא-יב), אבל "במשוך היובל המה יעלו בהר" (שם, יג וכפרש"י).

11 ובאמת הי' לומר גדולה מזו, דמצאנו שמיד לאחר ש"ברא את העולם" "בחר בארץ ישראל" (תנחומא ראה ח), אף קודם ברית בין הבתרים. ואמאי לא נאמר שחלה ע"י קדושה.

12 משא"כ הקדושה הגורמת לחיוב מצוות התלויות בארץ שתלו' בכניסת בני' לארץ ע"י כיבוש וחזקה (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו. וראה כפתור ופרח שם. לקו"ש חט"ו עמ' 101 ואילך).

13 ראה בארוכה בלקו"ש חט"ז עמ' 212 ואילך, וש"נ, ע"פ סוגיית הגמרא (פסחים סח, ב) גבי אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא. וכבר נדפס בקובצנו בקונט' היו"ל לחג השבועות.

14 לבד מצות מילה. ולכן נעשה על ידה שינוי בהחפצא. אבל בזה נפק"מ ועילוי לאחר מ"ת (פיה"מ להרמב"ם חולים ספ"ז). וראה לקו"ש שם עמ' 213.

15 וצ"ע בגדרה של קדושת יצחק לאחר העקדה, כלשון רש"י הנ"ל "שנתקדש בהר המורי" להיות עולה תמימה".

דהנה, בעת העקדה – י"ל שזהו כמו במצות מילה דאברהם, שנעשה חפץ קדוש מכיון שנצטווה ע"ז (ראה לקו"ש שם, וש"ג). אבל צ"ע אם אפ"ל כן לאחר העקדה, מכיוון שסיום ציווי ה' דהעקדה הי' אל

ושוב הדרא קושיין, דלא היתה קדושה בארץ, ומהיכי תיתי יהא שייך לומר ליצחק שמחמת קדושתו קבוע מקומו בא"י כקדשים שאין יוצאים חוץ לקלעים.

ג

יעמיק בגדר פסול יוצא חוץ למחיצתו, שאינו מצד גדר קדושת המקום אלא הוא דין כללי

והנראה בזה, בהקדם ביאור גדר פסול יוצא בעולה שיצאה חוץ לקלעים. דהנה, כתב הרמב"ם בפ"א מהל' מעשה הקרבנות (ה"ו): "בשר קדשי קדשים שיצא חוץ לחומת העזרה ובשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלים נפסל ונאסר לעולם"²², ואע"פ שחזר למקומו אסור לאכלו והאוכל ממנו כזית לוקה, שנאמר (משפטים כב, ל) ובשר בשדה טריפה לא תאכלו כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה²³, כמו שביארנו בהל' מאכלות אסורות".

ובהל' מאכלות אסורות (פ"ה ה"ט) כתב: "עובר שהוציא ידו או רגלו נאסר אותו אבר לעולם כו' ואפילו החזיר אותו אבר למעי אמו ואחר כך נשחט או נולד הולד וחי' כמה שנים הרי אותו האבר אסור משום טריפה, שכל בשר שיצא חוץ למחיצתו נאסר כבשר שפרש מן החי שנאמר ובשר בשדה טרפה כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה נעשה טריפה". ובהל' קרבן פסח (פ"ט ה"ב) פסק הכי נמי לענין בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו.

מתן תורה (גם לפני הכיבוש) נתחדש הגדר והאפשרויות להחיל קדושה הקשורה בארץ, על ידי הציווי לכבשה. וכאשר נכנסו לארץ ישראל וירשוה¹⁸ בפועל¹⁹ על ידי כיבוש²⁰, כבר נקבעה²¹ קדושת הארץ. והלא איסור יציאה מן הארץ נוגע לקביעות הקדושה בגוף הארץ, כמשנת' לעיל לב' הטעמים שהביאו הפוסקים באיסור זה.

18 וזה שהשתוקקו האבות ליקבר שם (ראה לקמן סוף הערה 33. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"א: ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה צא ולמד מיעקב אבינו כו'. וראה כפתור ופרח שם) – גם את"ל שזהו מצד קדושתה וטהרתה – י"ל שזהו מפני שרצו להיתר שם תיכף כשיתקדש. או – מפני צער מחילות (פירש"י יוחי מז, כט) וכיו"ב.

19 וגדולה מזו מצינו בקדושת המקדש וירושלים, ש"קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה" (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו), ומ"מ קביעות קדושה זו נעשה עי"ז "שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים" (רמב"ם שם ה"ד), ע"י מעשה הקידוש, כמפורש בהלכות שלפנ"ז.

20 בכפתור ופרח שם (הובאו דבריו באנציקלופדי' תלמודית שם) "הרי שקדושת הארץ ומעלתה היא משעת נתינתה אל האבות הקדושים לא משעת הכיבוש לחוד . . . יש לה קדושה מאז . . . (ולהלן שם) וכן בארץ שהיתה בה קדושה מוזמן הנתינה". אבל ראה שם שהאריך "אבל קדושת הארץ כולה לגבולות" המוגבלים בתורה וטהרתה ומעלתה לחיים ולמתים והיותה נחלת ה' מקדושה ראשונה ולהלן כדקאי קאי לא בצר לא בזמן הגלות שהיו בבבל וגם לא בגלותינו היום". ושם: שאם לא ה' כן והו"ל כחור"ל א"כ אותם שבעים שנה כו'. וכן להלן שם: עוד ראי' שקדושה ראשונה היא לכל מילי אלא [לא] למצוות כו' אלמא קדושתה היא לעולם מהכניסה ראשונה ואפילו מעת נתינתה לכל כיוצא בזה. ומשמע קצת דלא פסיקא לי' מילתא. וי"ל ע"פ הנ"ל הערה 17 שיש חילוק בזה כמו"ש לפני הכיבוש ולאחריו. וראה מ"ש שם לאח"ז ד"לשון קדושה" הוא "לשון הכנה והזמנה" ולא "מלשון קדש לה' כו' לשון המתקדשים והמטהרים", וכיו"ב. ועצ"ע. ואכ"מ.

21 להעיר מכוזרי מ"ב ס"ד בנוגע למקום המקדש: ונתגלה הדבר בימי דוד כו'.

22 ובגמ' דלהלן (וכן ברמב"ם הל' מאכא"ס וק"פ דלהלן לענין חולין וקרבת פסח) הלשון הוא "נאסר".
23 וכ"כ בסהמ"צ שלו מל"ת קפא, דנעשה כטריפה.

שע"י הקרבת העולה נקבעת העזרה למקומה ומחיצתה²⁵). ולהכי שפיר היתה חו"ל לגבי

ומקור דברי הרמב"ם בכ"מ בש"ס (מכות יח, א. זבחים פב, ב. חולין סח, א).

ואילך) בדעת הרמב"ם (הל' מלכים ספ"ה) שבאיסור יציאה מהארץ י"ל שיש גם (מלבד מצד ענין הקדושה) הענין דבחירת הקב"ה שבחר בא"י ונתנה לישראל שזהו מקומם בזמן של גאולה, עיי"ש בארוכה.

25) ולהעיר דבנוגע לק"מ מצינו גם דדרשינן פסול יוצא מ"הן לא הובא את דמה אל הקודש פנימה", או מ"בקדש" (ראה רש"י ד"ה שמא ותוד"ה בקדש – פסחים פב, סע"א. רש"י ד"ה בשדה ותוד"ה כיון – זבחים פב, ב. רש"י זבחים כו, א ד"ה פרססה. ועוד), "לפני ה'" (מנחות מח, רע"א ברש"י ותוס' שם).

ולפי דרשות אלו שקאי רק בק"מ משמע קצת (א) שהוא מצד קדושתם, (ב) נוגע החיוב, שיהיו בפנים בקודש, ופסול יוצא הוא לפי שאינם "פנימה" (או "בקודש", "לפני ה'"). משא"כ להדרשה "ובשר בשדה טרפה" "כיוון שיצא בשר חוץ למחיצתו", (א) הוא דין כללי, (ב) משמעו שהפסול הוא מצד היציאה.

אלא שגם בזה י"ל בב' אופני, אם הפסול הוא מצד עצם היציאה, או מכיון שהוא נמצא בחוץ, וכלשון הרמב"ם הל' מאכ"א שם "כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה"

[וראה צפע"נ למכות יח, א בתוד"ה איסורא. ובארוכה הל' איסורי ביאה פ"ה ה"ב דיש דברים הצריכים פנים ויש דברים שפסולים בחוץ, ע"ש. ומתרץ עפ"ז שינוי הלשונות ברמב"ם הל' מעה"ק שם הל' והו"ו*].

ואולי זהו החילוק בין ק"מ לשאר פסולי יוצא, ולכן הביא הרמב"ם לשון הנ"ל דוקא בהל' מאכ"א (אבל להעיר שכ"כ גם לענין ק"מ בפיה"מ זבחים ספ"ח. ועד"ז הוא בפרש"י מכות שם)

ובכל אופן בב"ר מדייק "חוץ לקלעים" ** (ולא חוץ לעזרה – כברא"ם) שמדגיש יותר שהוא מצד גדר (מקום ומחיצות (ראה צפע"נ שם). ואכ"מ.

* וראה בארוכה צפע"נ השלמה יט, א ואילך.

** לכאורה ה"י אפ"ל שזהו החילוק בין פרש"י להמדרש (כמובא להלן בפנים שיש חילוק ביניהם). דבמדרש "כיון שיצאת חוץ לארץ", הפסול הוא מצד היציאה, ולדש"י (המובא להלן בפנים) "אין חו"ל כדאי לך" הפסול הוא מצד שנמצא בחוץ – אבל כבר יתבאר להלן בפנים שלפרש"י אין בזה הענין דפסול כו', לא רק מצד ענין הקדושה, אלא גם מחמת מקומו ומחיצתו.

ומעתה מוכח דבעולה הנפסלת ביציאה חוץ לקלעים אין זה מצד גדר הקדושה, מה שיצאה למקום הפחות בקדושתו, דהא גם בבשר חולין שאינו שייך לדיני קדושה אמרינן לדין זה, ואדרבה – כל דין זה ילפינן מ"ובשר בשדה טריפה" דלא מיירי בבשר קדוש כלל. אלא יש כאן גדר כללי בכל מיני בשר, שאחר שסוג בשר זה יש לו מדין תורה מחיצתו המגדרת את מקומו הקבוע שאליו הוא שייך, שוב ביציאתו ממחיצתו זו נאסר באכילה כטריפה. וכדפירשו התוס' (מכות שם ד"ה ולילקי) שאיסור זה דין כללי הוא, "כולל הוא כל חסרון מחיצה בין הוציא עובר ידו חוץ לאמו בין הוציא חוץ לחומה . . ושם יוצא חדא היא רק דהוי בכמה דרכים".

נמצא מכאן בגדר האיסור, שזהו כל דבר היוצא מחוץ למחיצתו שהגדירה עליו התורה לאיזה ענין, בכל סוג בשר ע"פ המקום שנקבע לו. וכלשון רש"י (חולין שם ד"ה ובשר) גבי עובר שהוציא ידו: "כלומר חוץ למחיצתו דהיינו לאויר, שרחם זה הוה לי" מחיצה להתירו בשחיטה וכיון שיצא הרי הוא כטרפה ולא תאכלו וכל מי שיש לו מחיצה יוצא כגון בשר קדשים שיצאו נמי מהאי קרא נפקא לן".

ומעתה מיושב הכל, דכבר נתבאר שאמירת גבוה בברית בין הבתרים היתה בגדר מעשה נתינה דא"י, ומיני אז ארץ ישראל שייכת לאבות, והוגדרה בה חלות מסוימת. ושוב מחזור שע"י ציווי הקב"ה להקריב את יצחק לעולה תמימה, נקבעה ארץ ישראל למקומו²⁴ ומחיצתו (כשם

ויש לומר דהא בהא תליא²⁹, ושינוי יש כאן בין רש"י והמדרש, דלפי המדרש איסור יציאת יצחק לחו"ל נסתעף מצד החיוב, שהי' על יצחק להיות בארץ ישראל ("גור בארץ הזאת"), מפני מעלת ארץ ישראל, שלגבי יצחק הרי היא כ"תוך הקלעים" לגבי עולה, ולכן "אם יצאת חוץ לארץ ישראל נפסלת" – היציאה מארץ היא הפוסלת. משא"כ לרש"י אין שלילת היציאה מצד מעלה מיוחדת שבא"י, אלא לצד השלילה – מצד חסרון שבחו"ל, "אין חוצה לארץ כדאי לך", ולהכי אין האיסור כרוך בחיוב "גור בארץ" אלא בהשלילה ד"אל תרד מצרימה".

והנה, אילו נקטינן בביאור המדרש כסברת ההשקפה הראשונה בריש דברינו, שאיסור יציאה חוץ לקלעים שייך לקדושה שבארץ, הי' מקום לבאר גם טעם החילוק בין רש"י למדרש. דהי' אפ"ל שהמדרש ס"ל שהדבר כרוך בקדושת הארץ³⁰, שכיון שארץ ישראל קדושה מכל הארצות חשיבא יציאת יצחק ממנה כיציאת עולה מחוץ לקדושת העזרה³¹. ולהכי³², רש"י דאזיל בכל מקום לפי פשוטו של מקרא,

(29) להעיר שגם בתנחומא (באבער) ו קאי על הפסוק "אל תרד מצרימה". וגם שם ליתא "מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים כו". ולהעיר שגם בעל המאמר הוא ר' הושע'י. וראה גם שם וישלח, י. מדרש הגדול עה"פ כאן. ובמדרש שכל טוב הובא כב"ר הנ"ל אבל עה"פ אל תרד מצרימה.

(30) להעיר מב"ר שם לפני"ז שכוון בארץ "שכן את השכינה בארץ". וראה רמב"ן פרשתנו כו, ה. ובארוכה רמב"ן אחרי ית, כה (אבל ראה לקמן בשוה"ג להערה 41). וראה הנסמך לעיל הערה 6 ובפנים שם.

(31) עיין בבחיית כאן.

(32) עוד י"ל טעם שלילת ד"נפסלת" – כי עולה תמימה חי' – אינה נפסלת ביציאה, אבל מובן שי"ל שמקום מסויים אינו כדאי לה, וע"ד "ואנכי פינתי הבית מע"ז" (ח"ש כד, לא ובפרש"י).

כ"חוץ למחיצתו". ולאידך, דין קדושה עדיין לא הי' בארץ, ולהכי לא הי' מקום לקיים האיסור דיציאה מא"י לחו"ל בכל האבות²⁶.

ד

יפלפל בהחילוק בין דברי המדרש ורש"י בענין אל תרד מצרימה שנאמר ביצחק
והנה, עה"פ "אל תרד מצרימה" פירש רש"י: "שהי' דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב, אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך". וברא"ם נקט דכוונת רש"י לומר כמו המדרש, שכיוון שיצחק הוא עולה תמימה וקדש קדשים, נחשבת כל הארץ לגביו כמו העזרה לגבי קדש קדשים ו"חוץ לארץ חשובה אצלו כחוץ מן העזרה. ואם יצא נפסל ונאסר לעולם". מיהו, לכשנדקדק היטב ימצא לנו דלא הרי דברי המדרש כהרי דברי רש"י. חדא, דהמדרש נקט שיציאת יצחק לחו"ל היא פסול ממש, "אם יצאת לחו"ל נפסלת", כעולה שיציאת חוץ לקלעים. ורש"י נקיט רק ש"אין חוצה לארץ כדאי לך". ותו, דבמדרש נאמרו הדברים על התיבות "גור בארץ הזאת"²⁷, ורש"י פירש דבריו דוקא על התיבות "אל תרד מצרימה"²⁸.

(26) ועפ"ז י"ל הקס"ד דיצחק לצאת מן הארץ (כמובא בפרש"י על התיבות "אל תרד מצרימה" המובא להלן בפנים) אף שלא רצה לשא שפחה "כיוון שנתקדש כו' להיות עולה תמימה" כנ"ל – כי גוף הארץ לא נתקדש אז עדיין. וצע"ק בב"ר פע"ו, ב.

(27) וכן הוא בילקוט כאן רמז קיא. לקח טוב עה"פ (ושם במקום "אף את אם יצאת כו" כבמד"ר, מסיים "אף אתה אסור לצאת חוצה לארץ").

(28) וצ"ע בספר כפתור ופרח ספמ"ב: וכתב רש"י שכוון בארץ שאתה בה כו'.

ולהכי נראה לומר בענינו באו"א, דרש"

יצחק מא"י עוד קודם להך קרא ד"אל תרד מצרימה", והוא בעת ששלח אברהם את אליעזר לחו"ל "אל ארצי גו" ולקחת אשה לבני ליצחק", שעל שאלת אליעזר "אולי לא תאבה האשה גו" אל הארץ הזאת, ההשב אשיב את בנך גו", ענהו אברהם "השמר לך פן תשיב את בני שמה" (חיי שרה כד, ד-ו). ותימה, אמאי לא אשכחן שם (לא במדרש רבה, וכן בפרש"י) טעם השלייה הוא להיותו "עולה תמימה" (ובאמת, ביפ"ת לב"ר פנ"ט, יו"ד – פירש דאין הכי נמי, זוהי כוונת המדרש בב"ר שם "רק מיעוט, בני אינו חוזר בן בני חזור". מיהו לכאורה זהו רק רמז בב"ר. וראה נחמד למראה לב"ר פ"ט, יו"ד).

ומעתה, אילו היינו אומרים שבזמן האבות ה' מקום לדיני איסור יציאה מן הארץ, שוב ה' אפשר לתרץ כאן כפתור ופרח, דהתם גבי שאלת אליעזר "ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם", כאשר כוונתו היתה להשתקעות יצחק בחו"ל בקביעות (ולא ע"מ לחזור, דהא טעם דבריו ה' "אולי לא תאבה האשה"), מובן שהדבר נשלל כבר מצד עצם דין יציאה לחו"ל (ולא נזקק אברהם לענין "עולה תמימה"), ולהכי השיבו תיכף "השמר לך פן תשיב את בני". משא"כ גבי "אל תרד מצרימה" דפרשתנו, דמייירי בזמן "ויהי רעב בארץ", שאז מן הדין ליכא איסור לצאת "לשכונ" בחו"ל* (כנ"ל בפנים לשון פסק הרמב"ם). וכדמוכח נמי ממה שנהג אברהם כן בימי רעב** (ועייני היטב בלשון

רש"י כאן "כמו שירד אביו בימי הרעב". וראה רא"ם ולבוש האורה עה"פ). ומעתה ה' מחוויר לנו היטב מה שדוקא הכא הוצרך רחמנא להדגיש ולהודיע ציווי ואיסור חדש ליצחק, "אל תרד מצרימה גו" גור בארץ הזאת", שלא יצא מצד טעם חדש ומיוחד – שה' עולה תמימה (ואף שכבר פירש לנו רש"י (פרשתנו כה, כו) "ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המור" להיות עולה תמימה", היינו שה' יודע יצחק שעולה

ס"ל כפשטות הוראת כל המקראות, שלא היתה בארץ ישראל בזמן האבות (בהיותה נקראת "ארץ כנען") קדושה³³ מיוחדת, וזהו שהוכרח לפרש דאין כאן איסור אלא מצד חסרון של "חוצה לארץ", "אין חוצה לארץ כדאי לך"³⁴.

אבל באמת כבר נתבאר דאין טעם המדרש משום קדושת הארץ, אלא משום הבעלות בארץ. וכמו שהוכח לעיל שעדיין לא חלה אז קדושה על הארץ, דאי לא תימא הכי יוקשה איך יצאו האבות מן הארץ ולא שמרו על איסור יציאה לחו"ל אף שקיימו כל התורה כולה, ועל כרחין שלא ה' שייך אז לומר איסור זה שכל עצמו אינו אלא מצד קדושת הארץ, כנ"ל³⁵.

33 ראה בפרש"י לך טז, ג (מיבמות סד, א. וב"ר פמ"ג) "מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין (ומוסיף) לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שיבא לא"י" – ולא מצד מעלת קדושת הארץ וגם לא כתב כפירושו (ביבמות שם ד"ה "מקץ") דלמא משום עון חוץ לארץ הם עקורים (וראה רמב"ן לך שם. ראשונים ליבמות שם. תו"ש לך שם אות טו);

בפרש"י שם יז, ח: לאחוזת עולם ושם אהי' לכם לאלקים, אבל (בר ישראל) הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוהה – מפרשו על בני" אחר שיכנסו לארץ, ולא פירשו בנוגע להאבות עצמם* (ראה רמב"ן ויצא כה, כא).

בפרש"י ויצא לא, ג (ובאריכות יותר בתנחומא שם יו"ד): שוב אל ארץ אבותיך ושם אהי' עמך, אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתו עליך (ולא מצד היותו בחו"ל) וע"ד פירושו (לך יג, יד): כל זמן שהרשע עמו כו' – שמדובר בהיותו בא".

וכן לא נזכרה קדושת א"י בקבורה ובפרש"י ויחי (מז, כט) בציווי יעקב ליוסף "אל נא תקברני במצרים". וראה לעיל הערה 18.

34 וראה פרש"י ויגש מו, ו: אמר נכסי חוצה לארץ אינו כדאי לי. וברש"י שם ג.

35 ועפ"י ז' לפלפל לענין עוד דברים שפירש רש"י על המקראות, דהנה, כבר מצינו שלילת ירירת

* וי"ל דהיינו שיוצא לזמן בלתי מוגבל (וכלשון הרמב"ם: לשכון). ולכן לא מיקרי זה ע"מ לחזור. משא"כ יוצא הוא לסחורה" שהזכיר הרמב"ם לפני" – שהוא ע"מ לחזור (ראה יד איתן לרמב"ם שם).

** והרי לדעת הסדר עולם (לפי" תודה ושל שבת י, ב) ה' הרעב בא"י לאחר נתינת הארץ לאברהם בבית בין הבתרים. וא"כ לכאורה (לדעת המדרש) כבר א"י בקדושתה. וראה רמב"ן לך יב, יו"ד: יציאתו מן הארץ שנצטווה עלי' בתחילה מפני הרעה עון אשר חטא. אבל בפשטות כוונתו כיון שנצטווה לך לך מהארץ גו, וע"ד מ"ש במדרש לקח טוב ח"ש שם (א"ר אליעזר).

* אבל ראה לשון (הפירוש המיוחס לרש"י לב"ר ר"פ לך ד"ה ותאו.

נתקיים אז מעשה הנתינה בפועל ע"י אמירת הקב"ה³⁶, ולא נקטינו דארץ ישראל שייכת³⁷ כבר מאז לישראל³⁸, ושוב נמצא שלא נפעל איזה דבר בחפצא של הארץ באותה שעה, ולהכי אין

36) רק "כאילו הוא עשוי". ובדרך פשוטו של מקרא גם בכה"ג שייך לומר "נתתי".

ראה פרש"י יתרו (כ, ט) עה"פ ועשית כל מלאכתך "כאילו כל מלאכתך עשוי". משא"כ בסמ"ק סי' רפא בהשמטת תיבת כאילו. ובמכילתא דרשב"י יתרו שם: כמי שאין לו מלאכה.

37) כן משמע* בתחילת פירושו עה"ת "לסטם אתם שכבשתם ארצות ז' גוים", שהקנין שלהם נעשה רק ע"י הכיבוש. ומפורש בפרש"י לך (יג, ז) "והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין".

[משא"כ בב"ר עה"פ (פמ"א שם) "עד עכשיו מתבקש להם זכות בארץ"**. ויש לפרש (בדוחק עכ"פ) שהכונה בזה רק "זכות", אבל הבעלות היא של ישראל גם לפני הכיבוש, וע"ד מה שפירש בפרשת דרכים דרוש ט**].

וראה עד"ז בלקו"ש חט"ו ע' 7-146 והערה 24 בביאור פרש"י ח"ש (כג, ד) "אטלנה מן הדין שאמר לי ולהעיר שגם לאחר בריית בין הבתרים – לזרעך נתתי" – נאמר כמ"פ "אתן וכיו"ב (בלשון עתיד), הן לאברהם (לך זי, ח) והן ליצחק ויעקב (ראה רא"ם וגו"א לך טו שם).

38) ולשון פרש"י בוריא (יח, יז) "אני נתתי לו את הארץ הזאת כו' שלו הן" – אפשר לפרש שזהו מצד ההבטחה. משא"כ בב"ר עה"פ (פמ"ט, ב), שמהמשל שהביא – משל למלך שנתן כו" – מובן שהכוונה כפשוטה, וכמודגש גם בלשון הנמשל "כך אמר הקב"ה כבר נתתי את הארץ במתנה כו' בתוך שלו הם" (וראה לשון התנחומא שם).

* אבל אינו מוכרח, כי י"ל בפשטות שזהו רק לפי טענת אוה"ע (עיין בלקו"ש חט"ו ע' 401 הערה 73). ולכאורה צריך לומר כן בב"ר (פא, ה) "אומה של בחזים אתם... וכשרצה נטלה מכם ונתנה לנו" – שזהו רק לפי טענת אוה"ע, אבל באמת כבר נתנה לבניי בימי אברהם. כנ"ל בפנים מבר".

** משא"כ בפסיקתא רבתי פ"ג (ג) "עד עכשיו בעלים עלי".

*** אלא ששם מפרשו בפירוש רש"י, ופי הנ"ל בפנים צ"ע בזה. אבל עכ"פ יש לפרש כן במדרש.

והמדרש אזלי כאן לשיטתייהו בענין הבעלות על הארץ. דהנה, כבר הובאה לעיל דעת המדרש גבי "לזרעך נתתי" שהי' מעשה של נתינה. מיהו רש"י בפירושו על התיבות "לזרעך נתתי" כתב רק ד"אמירתו של הקב"ה כאילו הוא עשוי". היינו דס"ל שלא

תמימה הוא – מ"מ הי' צריך לחדש ליצחק בפירוש האיסור, כי שמא סבר שבשביל רעב מותר לו לצאת כמו שיצא אברהם. ועיין בצידה לדרך על פרש"י כאן).

– אבל כל הני מילי אינם אלא לפלפולא בעלמא, כי באמת כבר הוכחנו בפנים שבודאי לא הי' אז כל עיקר איסור יציאה מא"י לחו"ל (וכבר הזכרנו דאילו הי' האיסור, ודאי היו נזהרים בו אף בימי הרעב, כיון שכבר הודיענו הרמב"ם דממדת חסידות לנהוג כן וכרוך הדבר בעונש כו', והאבות הלא היו נזהרין אפי' בגזירות ושבתיים דרבנן).

ובאמת, גם למסקנתנו דלא היתה קדושה בארץ, אבל היתה בעלות על הארץ (או הבטחה על הבעלות, כדלהלן בפנים החילוק בין רש"י והמדרש), יש לתרץ בפשטות אמאי לא הוזכר גבי דברי אברהם לאליעזר שהי' איסור היציאה ליצחק מצד גדר "עולה תמימה" – כי התם כבר מובן (גם בדרך הפשט) הטעם שצויה אברהם לאליעזר "השמר לך פן תשיב את בני שמה", מדברי אברהם גופא (בהמשך הכתובים שלאח"כ) "ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת", פירוש, דכמבואר הקב"ה הבטיח ליצחק את הארץ הזאת, ולהכי אין מקום כלל שיצא הוא ממנה (כדי "לישא אשה") וייתשב בחו"ל. וכמו שפירש ברשב"ם שם. ועיין בחזקוני שם, ח: איני רוצה שיצא מארץ אחוזתו שנתן לו הקב"ה. אך לא כן בפרשתנו, כאשר מדובר בזמן של רעב בארץ, שאז אי אפשר אלא לצאת מהארץ, מסתברא מילתא בפשטות שאין הבטחת הארץ ליצחק לבדה מונעת מלצאת באופן זמני למקום של מזון עד חלוף הרעב (אחר שאין אנו עוסקין כאן באיסור יציאה מא"י לחו"ל, שכנ"ל לא הי' שייך אז), ורק משום הטעם שיצחק הוא "עולה תמימה" נאסר עליו הדבר גם עתה.

[ומעתה, כיון שאין בזה איסור מובן זה שירד יעקב למצרים (אלא שהי' מיצר על שנוקק לצאת (מארץ אבותיו וכו') לחוץ לארץ). ולהעיר מב"ר (פס"ח, ה) "א"ר הושעי' אבא כו' מהיכן הורשה כו' אף אני כו' אם נותן לי רשות". אבל לכאורה אין הכוונה כפשוטה, שהרי נצטווה ע"ז מאביו ואמו. וראה לעיל הערות 2-3 ובפנים שם. לקמן הערה 40, ושוה"ג להערה 41].

שלא יקח את יצחק עמו מחוץ לארץ כנען), דפירש התם רש"י מה שאמר אברהם (שם, ז) "ה' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי", וזה לשונו: "עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי ה' אלקי השמים ולא אלקי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא ה' רגיל בארץ". וכבר נתבאר עומק הדבר במק"א (לקו"ש חט"ו ע' 159), דנתכוין אברהם לומר לעבדו טעם שלא יוציא את בנו מן הארץ, כיון שבחול"ל (בית אבי") הקב"ה הוא "אלקי השמים" ולא "אלקי הארץ", שלא היו מכירים הבריות במי שאמר והי' עולם, ושמו הקדוש אינו מורגל בפי הבריות, ולפיכך "את בני לא תשיב שמה". משא"כ בארץ ישראל, שהקב"ה (אינו רק) "אלקי השמים (אלא אף) ואלוקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות"⁴⁰.

40 ועפ"ז י"ל להמבואר בפדר"א פל"ט בנוגע ליעקב 'והי' מהרהר בלבו ואמר איך אעזוב ארץ אבותי ואת ארץ מולדתי ואת ארץ ששכינתו של הקב"ה בתוכה' – אינו סתירה להמבואר בפנים, כי לא ה' קביעות הקדושה (גם דקדושת השכינה) בגוף הארץ (נוסף על המבואר לעיל הערה 17), כמוכן מההמשך שם "ואלך אל ארץ בני חם בארץ שאין יראת שמים ביניהם", שהוא הניגוד ל"שכינתו של הקב"ה כו" (כמ"ש ברד"ל שם) – היינו שבא"י לאחר שאברהם ויצחק ויעקב פרסמו שמו של הקב"ה (ראה רמב"ם ריש הל' ע"ז) שם (עכ"פ בסביבתם) יראת שמים (עכ"פ – בערך לארץ בני חם).

ולהעיר שגם באיסור יציאה מא"י לאחרי הכבוש, י"ל שהוא מצד יראת חטא – ראה מאירי לכתובות (קיא, א) שמפרש מ"ש בגמ' שם "כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל כו", "שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצוין שם דינו כארץ ישראל", וכן צריך לפרש לפי פרש"י שם ד"ה כד. ראה לח"מ לרמב"ם הל' מלכים ספ"ה. וראה לקו"ש ח"י"ח שם (ע' 399 ואילך).

אבל להעיר – שיצחק ישב בגרר מקום אשר אברהם אמר עליו (וירא כ, יא) "רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני גו". ודוחק לומר שע"י שהייתו של

שייך בזה פסול ממש דיוצא חוץ למחיצתו³⁹. ורק שמ"מ ס"ל לרש"י דלא ה' כדאי חוץ לארץ ליצחק מטעם אחר, וזה מצד חסרונו של חול"ל בפ"ע (ולא מצד "מחיצה" שיש לא"י). והנה כבר השמיענו רש"י בפירושו על המקראות לעיל (גבי מה שאמר אברהם לאליעזר (חיי שרה כד, ו) "השמר לך פן תשיב את בני שמה", היינו

39 פירוש, דכשם שלדעת המדרש אמרינו בענין קדושת הארץ שאי אפשר שחלה הקדושה בחפצא דשטח הארץ, כיון שעדיין לא ניתנה תורה, כנ"ל בפנים – הכי נמי לדעת רש"י בפשוטו של מקרא הוא גם לגבי קנין בעלות על הארץ, ולא רק לגבי חלות הקדושה עלי'. והנה, אופן וגדר נתינת הארץ ע"י הקב"ה לישראל אינה כשאר נתינות של נותן סתם ומקבל סתם, היכא שאין הנתינה אלא שינוי רשות אבל מהות החפץ הניתן אינו משתנה (ולהכי יכולה בעלות הדבר לפקוע ע"י קנין או כיבוש וכיו"ב, והחפץ עובר מרשות לרשות), אלא הקב"ה נתן לישראל (גם) את מהותה (בהסירו מן הארץ כל שייכות לאומות העולם), היינו שנתנה באופן שע"ז חל שינוי במהות החפץ דהארץ, שהחפצא דארץ זו הפכה להיות "ארץ ישראל" ואחרי נתינה זו כבר אינה יכולה הארץ להשתייך לעם אחר (דשינוי רשות ע"י קנין וכיו"ב אינו יכול לשנות את מהות החפץ)*, ולפיכך ס"ל לרש"י דכשם שכללות גדר הקדושה בארץ יכול לחול רק לאחר מתן תורה, הוא הדין לענין הבעלות על הארץ, שיכולה לחול רק ע"ז שישאל כבשו את הארץ בפועל, "כבשתם ארצות ז' גויים", שאז נתקיים בפועל הא ד"ברצונו כו" נתנה לנו", נתינת עצם מהות הארץ (הבא מצד זה ש"כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה")***.

* ראה בארוכה בלקו"ש ח"ה ע' 8 ואילך, בביאור דיוק לשון רש"י בתחילת התורה "לסטים אתם", עיי"ש.

** ראה לשון אדה"ז הל' הפקר קו"א טק"א: "הקב"ה נתנה להם מורשה כו". ואף שאעפ"כ לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כו' כיון שהקב"ה נתנה להם דינה כמתנה כו". ואולי י"ל שהוא ע"ד מ"ש בצפ"ע הל' תרומות פ"א ה"ב (ג, ז): "דלאחר כבוש זכו למפרע". דאף דא"י מוחזקת מ"מ מתחילה בעי קנין גמור ואח"כ נעשית מוחזקת. ועד"ז ביד רמ"ה ל"ב ק"ט, א (אות נ). וצ"ע אם י"ל עד"ז בנוגע לקדושת הארץ המבוארת לעיל.

*** עיי"ש בלקו"ש עמ' 9 ואילך, וש"נ.

וזהו שס"ל לרש"י דגבי יצחק שהי' במעלה מיוחדת ד"עולה תמימה", יש חסרון אצל בני חו"ל שאין מכירין בבוראם, וזהו שכ' "אין חו"ל כדאי לך"⁴¹.

במהות אנשי הארץ. אלא זהו (בעיקר) משום שבערך מעלתו, שהי' עולה תמימה, יש כאן שלילת היציאה לחו"ל שאינה "כדאי לך", שאין בה "אלקי הארץ" ואפי' "שמו" אינו רגיל שם.

הארץ, וכמו שביאר בארוכה בפ' אחרי (יח, כה) "שהיא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עלי' מן המלאכים כו", ולכן עיקר קיום המצות הוא בארץ, וזו היא מצות יעקב אבינו כו' בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלקי הנכר – אין כוונתו שבזמן האבות כבר נקבע זה בהארץ, כ"א שזה טעם בכלל לזה שכשנצטוו במצות (במ"ת) – "עיקר כל המצות ליושבים בארץ", ואצל האבות הי' מעין זה, מחמת ה"גברא", כיון שבו פרסם אברהם (והאבות אחריו) שמו של הקב"ה, ובו נראה הי' אליהם ובנו שם מזבחות (לך יב, זח. תולדות כו, כה. וישלח לג, כ. ונוד).

ובנוגע ליעקב בפרט הרי הי' ארץ אבותיו, המקום שבו נולד, שם קיבל תורתו אצל שם ועבר (ראה מאירי הובא בהערה 40), ושם נתברך מאביו – לכן הי' א"י אצלם כדוגמת א"י לאחר שנתקדשה בכניסתם לארץ, ועצ"ע. וראה לעיל הערה 40.

אברהם שם נשתנה. ובפרט שמפורש שגם יצחק ירא לומר אשתי "פן יהרגוני אנשי המקום" (פרשתנו כו, ז). ולהעיר מפרש"י וירא כ, טו. וראה לעיל הערה 7.

41) פירוש, דעדיין א"א לומר שיש כאן מעלה לצד החיוב בגוף ארץ כנען, שיש בה שינוי בעצמה. כי אין זאת רק ש"הרגלתיו בפי הבריות", אבל אין כאן שינוי המהות בהבריות, בהנהגותיהם ובמעשיהם (ולפיכך ציוה לאליעזר "לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבן"). ושוב נמצא שהטעם לשלול יציאת יצחק מן הארץ שהי' "עולה תמימה", אינו (כ"כ) מצד מה שנוגעת כאן חשיבות הארץ, שהרי לא היתה בה עדיין מעלה מיוחדת*, וכן לא היתה מעלה מיוחדת

(* ואולי י"ל דגם מ"ש הרמב"ן (פרשתנו כו, ה) והאבות שמרו המצות "בארץ בלבד ויעקב בחוצה לארץ בלבד נשא שתי אחיות וכן עמדם כי המצות משפט אלקי

עבדו את ה' בשמחה

דמיונות שגורמים לעצבות באים הם מהיצר הרע

במענה על מכתבו מ... בו כותב ע"ד מצב רוחו בכלל, ובעיקר בזמן האחרון, ומסיים אשר נדמה לו שעתה אצלו איזה ירידה ברוחניות:

הנה בכלל צריך לדעת שדמיונות כאלו ובפרט כשגורמים לעצבות כמו שכותב במכתבו, הנה באים הם מהיצר הרע ומהלעומת זה, וכמבואר בתניא ע"ד עצבות ואודות ההכרח להרחיקה.

ובפרט כשזיכהו השי"ת להעמידו בקרן אורה, הוא נר מצוה ותורה אור ומאור שבתורה זוהי פנימיות התורה, הרי צריך להיות בשמחה גדולה ביותר על אושר זה.

ומה שמרגיש את חסרונותיו בענינים שונים, הנה כנ"ל:

(א) אפשר הדבר שאין זה אלא דמיון.

(ב) אם גם יש יסוד להשקפתו זו, הרי למה הדבר דומה לאיש שלא הי' בריא, ולא ידע עד"ז ובמילא לא נזהר מדברים המזיקים וגם לא עשה בענינים שיביאו לו רפואה, כיון שדימה בדעתו שבריא הוא לגמרי, ומסבב הסיבות ועילת העילות הביאו סוף-סוף שידע מחסרונו, ובמילא ישנה התקוה שיתחיל להתעסק בדברים המרפאים ויתרחק ביותר מדברים המזיקים.

לקראת שבת

אשר פשיטא מה שנתגלה לו מצבו, הנה לא לבד שאין צריך להיות עצב מזה, אלא אדרבה זהו הקדמה והכנה למצב בריאות הנכונה.

ובטח כמו ברובא דכולא עלמא, הנה משני אופנים הנ"ל ישנם בו, היינו שקצת יסוד יש לרעיונו ע"ד החסרון, ובקצתו מוגזם הוא ע"י הלעומת זה, או, מה שקרוב יותר, שמראה לו החסרון לא במקום שישנו אלא במקום אחר (וכוונתו בזה בשתים, שכשישתדל במקום שאינו נצרך, הרי תזיק ההשתדלות יתירה במקום זה ותחסר התקנה בענין הנצרך ומוכרח, וכמבואר הדבר בכמה מקומות בחסידות וגם בספרי מוסר).

העבודה מתוך שמחה היא במרץ ובהצלחה יותר

ובכללות הדבר הנה ידוע מ"ש עבדו את ה' בשמחה, אשר אז העבודה נעשית יותר ובמרץ יותר ובהצלחה יותר, ואף שידוע מעמדו ומצבו, בכ"ז מעמד ומצב הנה"ב שלו אינו צריך לבלבל את שמחת נפשו האלקית, וכמבואר בתניא...

בברכה לתלמוד תורה ביראת שמים ובהמצטרך בעניניו.

(אגרות קודש ח"ו אגרת א'תשנז)

התלונות על מצבו הם מתחבולותי' של נפש הבהמית

במענה על מכתבו מ... מלא תלונות על מצבו ושאינו רואה הצלחה וגם בהשפעתו על החברים וכו'.

וכבר ידוע פתגם כ"ק רבותינו נשיאינו הק' כי כל דבר המועיל או מביא לעבודה בפועל, הנה כל מניעה שתהי' לדבר זה – אפילו אם המניעה היא מענין היותר נעלה – הוא רק מתחבולותי' של נפש הבהמית.

וככל הדברים האלה הוא בהנוגע אליו: באם התלונות האמורות מוסיפות בו מרץ בלימוד התורה וקיום המצות והפצת המעינות חוצה, אפשר ואולי כדאיות הן, אף שלא זוהי דרך החסידות דעבדו את ה' בשמחה.

אבל אם נכונה חשש שלי – תלונות אלו מחלישות אותו בכל הנ"ל, וכעתחבולה המנוסה של היצה"ר לומר לאדם "כיון שבלאו-הכי אינך מצליח ולא תנצח אותי, אין כדאי גם להתחיל בזה וכו'" ח"ו.

והשקר דטענה זו מבואר, שהרי הובטח כל אחד מאתנו בתוך כלל ישראל שיש לו חלק לעולם הבא, ולא ידח ממנו נדח.

ובדורנו זה מתוספת עוד נקודה בזה, וכמבואר במאמרי דשבת פ' עקב ושופטים אלו: והי' עקב

לקראת שבת

כז

– בעקבתא דמשיחא – תשמעון את המשפטים האלה – ודאי, לפי שהוא דור היותר אחרון ואין זמן לדחות הבידורים, ולזאת תשמעון ודאי – הרי בהתבוננות קלה יכול להוכיח להמלך זקן שאינו אלא כסיל בערמומית זו.

בעקבתא דמשיחא ההכרח לנצל כל רגע ורגע

אבל נכון עוד יותר שלא להכנס עמו כלל בשקו"ט, כי חבל הזמן על זה, נוסף על הענין דכל המתאבק עם מנוול כו', אלא ירגיז עליו את יצרו הטוב, ויבאר לעצמו אשר אף שנאמר בדרא דעקבתא דמשיחא כי לא בחפזון תצאו, הדברים אמורים כשתתחיל הגאולה והיציאה מהגלות בפועל, משא"כ בהרגעים האחרונים דימי הגלות, אדרבה כל רגע ורגע מתגדל ערכו יותר ויותר, כיון שעוד מעט ויגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ (שבת קנא, ב), ולכן ההכרח לנצל כל רגע ורגע באופן היותר מועיל.

וכיון שמעט אור דוחה הרבה חשך, פשוט שהעבודה בתורה ומצותי' באופן ישר מועילה יותר מאשר דיחוי החשך ע"י שקו"ט עם היצה"ר.

ועפ"ז מובן ג"כ ההכרח להרבות בלימוד פנימיות התורה – המביא לאהבתו וליראתו (ראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב. הקדמת ס' החינוך בסופה) ובכל יום דוקא, כיון שקב זה מגיין על כור של לימוד נגלה דתורה וכהוראת חכמינו ז"ל (שבת לא, סוף ע"א) אמר לי' מוטב אם לא כו'. וכמבואר בארוכה בלקו"ת ויקרא (ו' ע"א) עיי"ש.

ויה"ר שהשורות האלו המועטות בכמות בערך הענין – ישפיעו עליו שיעשה טופח, ע"מ להטפוח בענין זה גם על חבריו.

(אגרות קודש חי"ג אגרת ד'תשא)

דרכי החסידות

שיחות ואגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרריי"צ מליובאוויטש
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בענייני עבודת השי"ת

עם מה התפללת?

אדמו"ר האמצעי שאל את אדמו"ר הזקן כמה הוא התפלל בראש-השנה (כלומר, באיזה התבוננות) וענה לו [אדמו"ר הזקן] "עם הסטענדער, שהסטענדער הוא גם אלקות".

כמה התפללת בראש השנה?

מספרים מעשה שזקני החסידים היו מספרים, שפעם נכנס אדמו"ר הזקן לחדרו של אדמו"ר האמצעי – הדבר היה בעשרת ימי תשובה, בין ראש השנה ליום הכיפורים, ואדמו"ר הזקן ראה את אדמו"ר האמצעי כותב חסידות – שאל אדה"ז את אדמו"ר האמצעי: "במה התפללת בראש השנה?".

– פירוש השאלה: כלומר באלו מחשבות והתבוננויות התפלל בראש-השנה. הרי ענין התפלה הוא שבח להקב"ה. ישנם אנשים פשוטים שתפלתם היא רק בקשה, הם מבקשים שהקב"ה יעזור להם בכל צרכיהם, בריאות ופרנסה וכיוצא בזה. אך אנשים נעלים יותר – תפלתם היא עבודה שבה הם עובדים את הקב"ה, לא רק עבור צרכיהם בלבד. כמו משה רבינו שלא נדרש לענייני עצמו, כי אם בעד העם הקדוש. וכך גם הצדיקים שבכל דור, המתפללים בעד כל היהודים, בעד כלל ישראל, ועבור המקושרים אליהם בפרט. תפלתם היא כבר מסוג אחר לגמרי, למעלה מן הרגיל.

מהדרגות הגבוהות בתפילה – תפילת ראשי-השנה

יש דרגות רבות בתפלה. אינה דומה תפלת ימי החול לתפלות שבת ויום-טוב, ובכל יו"ט דרגה שונה. עבודת ר"ה היא: "הכתרה", אנו מקבלים עלינו את מלכותו ית'. אנו חוזרים בתשובה על הדברים הבלתי-טובים של השנה החולפת, ומקוים שבשנה הזאת נעשה רק את הטוב. חג זה נקרא

לקראת שבת

כט

בשם "ראש השנה", כפי שנקרא ראש האדם, כלומר, "ראש השנה" הוא הראש של השנה – כשם שכל האברים תלויים בראש, כך גם כל מה שיהי' עם האדם במשך כל השנה, הוא נידון על כך בראש השנה. לפיכך אצל היהודים הגדולים, ימים אלו יקרים מאוד, כל דקה מתוקה ונעימה.

אני זוכר עדיין חסידים שלא היו ישנים בלילות ראש-השנה, או שהיו ישנים מעט מאוד. ביממות אלו היו לומדים ומתפללים, אומרים תהלים, משלימים את התהלים, מי פעמיים ומי שלוש פעמים. הכרתי חסיד זקן אחד, יהודי פשוט, מחסידי אדמו"ר האמצעי – ליתר דיוק, הוא הכיר את אדמו"ר האמצעי, כי להיות חסיד כפי שאנו קוראים חסיד, הוא לא הי' שייך לזה, – והוא הי' משלים את ספר התהלים עשר פעמים בראש-השנה וחמש פעמים ביום הכיפורים.

מכל האמור מובן, שתפלת ראש השנה היא אחת הדרגות הגבוהות ואדמו"ר הזקן שאל את אדמו"ר האמצעי באיזו התבוננות (התבוננות פירושה: הערכה, הגות, מחשבות עמוקות) הוא התפלל בראש השנה.

וכל קומה לפניך תשתחוה

אדמו"ר האמצעי השיב לו שהוא התפלל עם המשמעות של "וכל קומה לפניך תשתחוה", שהכל בטל לאלקות.

– הסבר הדברים הוא: למרות שמן העולם משתקפת דמות מציאות מסוימת – שזו משמעות המושג "קומה" – יש בו הכל, בני-אדם, חיות ובהמות, שמש וירח, וכל אחד מתנהג בסדר מסויים של קיץ וחורף, קור וחום, אור וחושך, אבל כל הדמות הזאת משתחוה אליך הקב"ה, כל דברים אלו, ללא החיות הקדושה שאתה מחי' אותם, הרי הם כאין ואפס, ולכן התפלל אדמו"ר האמצעי שבכל זה תומשך חיות.

"עם הסטענדער, שהסטענדער הוא גם אלקות"

ואדמו"ר האמצעי שאל את אדמו"ר הזקן במה הוא [אדמו"ר הזקן] התפלל בראש-השנה (כלומר, באיזה התבוננות) וענה לו [אדמו"ר הזקן] "עם הסטענדער, שהסטענדער הוא גם אלקות".

– ההסברה בזה: סטענדער הוא דוכן שנשענים עליו בשעת התפלה, היינו שלא דוקא העולם החי, עצים, אנשים וכל שאר הדברים, אלא אפילו דבר שאנחנו לא רואים בו חיות כמו הסטענדער וכיוצא בזה, גם הם חיים, וחיותם היא רק מאלקות, וללא החיות האלקית, לא הי' לזה קיום. וזהו פירוש המענה [של אדמו"ר הזקן] שהוא התפלל עם הסטענדער שהסטענדער הוא אלקות –

ואדמו"ר הזקן סיים: העשב הקטן ביותר מראה על אלקות. כמ"ש מה רבו מעשיך ה', כמה גדולים מעשיך רבונו של עולם, ישנם מליוני מליונים עשבים ולכל אחד מהם יש חיות נפרדת וטבע נפרד, מה שטוב לעשב אחד, שונה לעשב אחר, ורבונו של עולם אחד ברא הכל, ומחי' הכל.

(תרגום מאגרות קודש חט"ו ע' יב ואילך)